

ԱՇԾԵՎԱՆ ՄԻՔԱՅՈՒԹԻՒՆ. — Պատմութիւն Օսմաններն
պատմութեան Ա. եւ Բ. Սահ. 80, ի միայն 288 էլ:
Դիմ երկրութիւն 8 դօշ. 4. Պուլս. Տաք. ն. 4. Գէրբէ-
րնան, 1889—1890:

Առաջիկայ պատմութեան դասագիրքը՝ զըր
“յաղագս Հցդութեան դիպաց եւ անցից, կանո-
նառութեան մեջ եւ ամփոփ բովանդակութեան
նիւթոց աղջ. առաջմական նորհուրդը վաւե-
րացցած եւ եւ միանդամայն աղջ. նախակրթա-
րանաց յանձնարարած, սկսեալ օսմանն. պետու-
թեան հասասառութեան (1281) մինչեւ Սոլյման
Ապա-ի հւլ-Մէճիսի մահը (1861) կը հասնի:

Եցն՝ լաս բանի հեղինակին բաղմական եւ բաղմական անուն գրեցն իւր մեջ կը բովանդակէ գրեթէ ամէն նշանաւոր քաղաքական անցքերը.
Նշնակէ՝ գրեթէ միայն ավանարկելով անուանի պատմագիրները, մատնադիրներն եւ բանա-
ստեղծները, եւ յիշելով կարեւոր զինուորական
ու քաղաքական օրինադրութեանց հասասառու-
թիւնն կը ջանց ամ. մատնադրութեան եւ
ամ. պետութեան կազմակերպութեան վայր ընդ-
հանուր գաղաքար տալ. — թէ եւ այս վերջին
կարեւոր եւ հետաքրքրական մասնաց ընդարձա-
կուին ու կարեւոր տեղեկութեանիք զոհացուից
շատ բաղադրի է:

Քաղաքակմանի թոց առատութեան եւ ընդ-
արձակութեան հետ ցանկաց էր տեսնել միան-
գամայն 1. Ժամանակին պահանջմանց համաձայն
յօրինուածութիւն մը, կամ նիւթոց պատշաճ
գաղաքարդութիւն, որ գասագոր հոգին է եւ
իրերը լրացրու ու գիրար ըմբռնելու անհրա-
ժեւու. 2. Այլիւայլ դիպաց՝ հմարտութեան եւ
իրականաթեան առաւել եւ համաձայն ըլլար:

Մեծագ. հեղինակը յառաջարարն մէջ
յացիս յերեւան ելուծ ամ. պետութեան պատ-
մութեան վերաբերեալ գրութեանց վրայ խօսած
ժամանակի չ. Գարբիկէ Ա. Այլվազովքի Պար-
ունիւն ամ. պետութեան (ի պահեա. 1841) երկ-
հատոր ընդարձակ գործոց ընդունելութիւն
չգտնելուն պատճառներէն մին ալ՝ գաղաքան
ձեւ չունենալն է կը ըստ. Զենք գիտեր թէ յո-
րում է և Այլվազովքի մատնին դասական ձեւ
չունենալն, ընդհանուակի առաջիկայ մատեն-
կան ունենալը, մինչեւ վերջին ասանէն յե-
ականն ոչ ըստ մեջն եւ ոչ ըստ բարանդակու-
թեան կը տարբերի, վասն զի թէ բաժանութիւ-
ուր, թէ իւրաքանչեւր գիրոց բովանդակածը

¹ թէ բաժանութիւն կոյմանէ կայ տարբերութիւն
ար, այս մերժութիւններու վրանուած եւ իւրա-
քանչեւր ըլլանն ըշշանուոր տառնութեամբ մէ փակուած
պահն է. Եւ բարանչեւր Մատ. 3 լին ունի ըստ յառաջ-
բաննն, ասկայն ամրոց մատնին մէջ (6 լինակ աեղ) եր-
կու յշնա միոյն նշանակուած է (էլ 9 եւ 190):

նցյն են, այնպէս որ առաջնոյն համառօպութիւնը՝
կրնայ համարուի վերջննեւ:

Հեղինակը գ որեցս գլուխերը բաժնած է
ընդհանրապէս մէն մի Սուլթանի գլուխ մը շնոր-
հելով — ինչպէս ըրած է եւ Այլվազովքի. —
բայց պի բաժանմամբ միշտ իրերը լրասաւոր ըմ-
բռնել առաջ յաջողած չէ, վասն զի ուրեմ ուրեմ
ստիպուած է մի մերժութիւններէն մին ալ՝ գլուխե-
րնի մը գլուխներու մէջ աւանդիկ եւ այն այլ-
եւալ զատահական եւ սոյն իրաց հետ կապա-
կցութիւն չունեցող միջադէպերն նկարագրելէն
վերջն (222—233), որպէս պատմութեան ըն-
թացքն ընդհատած է: Այսպիսի բաժանման
մնական հետեւութիւններէն մին ալ՝ գլուխե-
րէն ունաց չափէն աւելի ընդարձակ եւ կմնաւալ
ինդիրներով նանրաբեռնեալ, իսկ ունաց հա-
մառօպ եւ պատմական կարեւորութիւնն ունեցող
իրերէ բոլորովին զուրի ըլլարն է:

Դասագրացու մէջ թռականներուն՝ որշափ
կերերա, միտ գրուած չէ. այնպէս որ թէ ա-
շակերտ եւ թէ սոյն մատեանն իրդ ազիբը գոր-
ծածել ուղղվերը տարակուսի մէջ կը մնան,
տեսնելը՝ իրոնց աշաց առջև թռուց մէջ տի-
րող խանաշվիմութիւնը: Բ. Վասին վերջը
տախտակ մը գրուած է, որ Սուլթանաց նննդեան,
գահակարութեան եւ մահուան տարինները կը
ներկայացնեն. արդ՝ եթէ սոյն տախտակն իւրա-
քանչիւր գլուխն վերեւն ու վերջը զրուած գա-
հակարութեան եւ կինաց երկարութեան տարի-
ներուն հետ համեմատելու ըլլարն, կը տեսնենք
թէ ասնեցէ շատերը զիրար չեն բնուեր. գ. օ.
Սուլթան Օսմանի (էջ 17) համար հետեւեալ
1326—1359 թռականը կը եւսանակուի, մինչ-
քեզ տախտակը 1326—1361 կը ներկայացը-
նէ. գարձեալ կը ուսում թէ սոյն Սուլթանին մեռած
ժամանակ 75 ամեւյ էր, սակայն վերցիշեալ
տախտակն համաձայն՝ նոյն Սուլթանին ծննդ-
եան տարին 1288 է. ապա ուրեմ սոյն թռուա-
կաններն չեն կնար մնալ այնպէս, մնակըս որ են:
Դիպաց՝ հմարտութեան եւ իրականու-
թեան առաւել եւ համաձայն ըլլարն ըսելվ՝
բնականարար չենք ուղեր ըսել, թէ գէվքերն
յէականն անձշչդ են, այլ թէ կան շատ բաներ,
զորոնք հեղինակը լրած է, եւ թէ կան շատ բա-
ներ ալ զորոնք ուղիղ գունով է նկարած:

Կը կարծենք թէ երբ առաջիկայ մասան-
կան Բ. Պապագրութիւնը գործնականին կարեւոր
ցուցցած բարեփոխութիւններն ունենալով ի
¹ Աղջ. պատմութեան հետ հապ ունեցող մասանց՝
հեղինակնեւն:

Հրագարակ ելլէ, շատ աւելի ընդունելութիւն կրնայ գտնել եւ մեծ գիրութիւնն մատուցանել թէ ուսուցչաց եւ թէ ուսանողաց:

Հ. Ա. Պ.

ԽՈՐԾՈՒՄՆԵՆ Մ. Պ. — Գրասահերէն լզոր, և. Տարի: 80 ծրին՝ թօն, 160: Գլխ 4 զրց.: Կ. Պոլիս, Տպ. Մագագիւմ, 1890:

Վերեւայ թէ գաղղիերէն լեզուի դասագիրք յօրինելու եւ Հրատարակելու միջում կայ առ ագդամի շինթակի եւ տպարանապետավանն զի վերջին ժամանակները գաղղ. լեզուի դասագրոց արդէն ստուար բացմութեանը լրաց աւելցան նորանոր հեղինակութիւնը եւս: Այս մրցմունք գովելի են յնիքեան՝ եթէ մին քան զմունք կատարելացն ըլլան, եւ աշա յայս՛ է յառաջդասութիւնը:

Այսպիսի նոր Հրատարակութիւն մին է Մ. Պ. Խորժումնեանի յօրինած “Քրանեակեն լեզու, Ա. Տարին” : Սյոյ Ա. Տարին, որ գաղցիերէն լեզուն նոր սկսողներուն համար յօրինուած է, Լթ Խօթնեակի կամ ճժի՞ Դասի բաժանեալ է: Խօթնեակներէն ժըլը սահմանուած են քաղուածքի, որով ուսանողը այն գիրը մէկ տարուան մէջ շարամթակա Յ կամ 4 ժամ գատովի կրնայ բովանակ սորիլ:

Դասագիրքիս ոճը կամ աւանդման կերպը նոր եւ բաւական յաջող դրութեամբ է. իւրաքանչիւր դասի բաղանդաբարութիւնը թէ եւ, փրփր քանակութեամբ, բայց ունի շատ պէսավութիւն, որով կրնայ աշակերտն եռանդը գրգուել՝ ազատելով զինք միօրինակեալ, չոր ու ցամաք դրութեան մը պատճառած տաղակութենէն: Կանանքներին ընդ հանրասէս պարզ եւ դիրքորոշներին, բայց կամ անդ տեղ մէժութիւնը ալ, որով մնաւանդ լեզուն անհարմութեան պատճառաւ դիրքաւ չեն հասկուիր: Այսպէս է օրինակի աղաքաւ Էջ 92, եւ 127. Երբ եւ լոյն հոյսին մի Յանաւորով մի հայ անշայ իսկ մի սիսած է . . . , ուր վերջին երկու գերն աւելորդ են եւ խօսքին իմասաը կը իրթնեցընեն — Էջ 59. Բացայուր իւրու բեները չկնալ որոշելնուն առթիւ: — Էջ 28. Եւ ուստի անդուն — բարը չի հասկցուիր. եւն:

Դասագիրքս նախական կամ նոր սկսողներու համար յօրինուած ըլլարով՝ աւելի ընթերցան մտագիր եղած է հեղինակին, բայց անոր հետ մէկսեղ հիւսուած են նաեւ բազմաթիւ. Քերականական Հրահանգներ, այսինքն Բարք, թարգմանութիւնք գաղղ.՝ հայ. եւ հայ.՝ գաղղ.՝ ուղղագրութեան վարժուած վարժուած վարժուած վարժուած:

Բանացի սորվելու փոքրիկ ուսանաւորներ, քերականութեան սկզբունքն եւն: Բայց նշանաւոր թերութիւն մը կը նուազեցընէ դասագրոց յարգը, այն է՝ գաղղ.՝ բառերու արտաբերութեան մէջ ե, օ, մ, բ, թ է գրերուն դիմացը զրուած հաւասարական հնչմանց ըստ մեսրոպեան տառադարձութեան առողջութեանը: Թերութիւն կը կունքը, այն կողմանէ առեալ՝ որ սոյն արտաբերութիւնը (թող առաջը անոր առաւել հնութեան եւն. ինդիներն հմտագունց) արեւմնեան Հայոց համար բնական ըըլլարով, մանկութիւն որոնց նուրաւած է գործա, չի կրար օգտիլ այն հնամանց նշանակութիւններէն, որոց նպաստին եր զիւրացընել կամ կրթել զինքն յընթերցման եւ հետեւաբար իրեն համար ապարդիւն կը մնայ գործոց այդ մասու: Կառածելիք լաւգոյն եւ արդիւնաւոր որոնց մը ըրած կը ըլլար հեղինակն եթէ յայսից մասին սոլորութեան հետեւեր, թող առաջը սոլորականն այդ շերտովներն որդ այսպիսի գաղագրիք մը համար աննեղի են: Բերանացի սորվելու համար 15 փոքրիկ ուսանաւորը եւ հիւսուած են գործքին ընթացքին մէջ հանդերձ բառական մէկնութեամբ նոցին: որչափ որ լեզուի մը, մնաւանդ՝ օտար լեզուի ուսման մէջ բերանացի ընտրի կտորներ ապշերոսաց սորվեցնել առաջարարական կառավարութիւնը շատ աղքատ հանրեւով՝ այսպիսի կտորներ կարծես ստիպուեր է անձամբ թարգմանելու գերանակներէն է գաղցիերէն: Արշափ ալ մը զուի դասագրիք մ'ինքնագիր ըլլայ, սակայն պատշաճութիւնը մնաւանդ յօրինուածութեան օրենքը որ կառավարութիւնը կը ըլլան հասական: Եւ առաւել բերանացի սորվելու որուած կտորները: Աւստի բառական հանդգնութիւն կը համարինք թրգ. հեղինակներին գործածարք այս կերպը:

Հայերէնի ուղղագրութեան մասին ընդհանրական տեմուած բազմաթիւ անձամբ նորութեանց կրայ ուղած է քանի մը հաս ալ հեղինակն աւելցունել: Այսինքն՝ ոչ միայն և եւ մասիներուն առջեւ յանպէտու կը գործածուի պատճառացն, գ. օ. Հայ, վեհ, վրաւու վարդու. Վարդներ, վարդուեր, վարդուն, վարդուան, այլ:

¹ Այս իերպ հնդիւն հեղինակն իսկ դժուարն է կերեւայ, զան զի շատ տեղ զորուած է իւր առաջարարութեան գերը. զ. օ. Ալ գործի իւրաքի (humanistic), առաջիկ (dozen), համար (index), կառաւուքի (chondrologie), արգուասի (diagnostic), ուսանական (scandal), առաջաւած (accident gravis), առաջաւածք (dilegunt), եւ այլն.